

ORTADOĞU'DA DURZÎLER

Izzettin ARTOKĐA

ORTADOĞU'DA DURZÎLER

HAZIRLAYAN

İzzettin ARTOKÇA

ORTADOĞU'DA DURZİLER

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	3
1. DÜRZİLİK ve DÜRZİLİĞİN TARİHİ	4
A. Dürzî Tarihi	4
B. Dürzi İnancı	7
C. Dürzi Toplumu	9
2. SURİYE DÜRZİLERİ	11
3. LÜBNAN DÜRZİLERİ	14
4. İSRAİL/FİLİSTİN DÜRZİLERİ	19
SONUÇ	23
KAYNAKÇA	24

GİRİŞ

Dürzi kelimesi, Şeyh Muhammed bin İsmail Neştekin Derezî'ye istinaden ortaya atılmış bir kelimedir. Dürzilik, Davetü't-Tevhid, Benû Marûf, Âl-i Marûf, el Muvahhidûn, el-Muvahhidûn ed-Durûz ve el-Hâkimiyye olarak da isimlendirilmiştir. Dürzi kelimesine ilişkin bir diğer iddia ise, bu kelimenin, Kudüs'ün Müslümanlar tarafından alınmasından sonra bir kaleye sığınmak zorunda kalan Haçlı birliklerinin Alay Komutanı olan Comte de Dreux'dan geldiği yönündedir. Sıklıkla Müslümanların saldırısına maruz kalan ve Müslümanlara karşı intikamcı duygular besleyen Dreux'nun, Hıristiyanlarla İsmailîleri birleştirerek yeni bir fitne unsuru oluşturması çabalarının bir sonucu olarak 'Dürziliği' kurduğu dile getirilmektedir.¹

Dürzilik, Şii eğilimli bir mezhep ya da inanış olmakla birlikte gizliliğe, gizliliğin sürdürülmesi için takiyyeye büyük önem vermektedir. Dürziliğin bu karakterinden ötürü bu inanç hakkında net bir bilgi edinilmesi mümkün olmamıştır. Fakat Mısır seraskeri İbrahim Paşa döneminde Teym vadisindeki Dürzi bölgesinin dolayısıyla da Dürzi inanışına dair kitapların ele geçirilmesi ve Dürzilik üzerine yapılan kapsamlı araştırmalar neticesinde birtakım bilgilere ulaşılması mümkün olmuştur.²

1 Tan, Muzaffer; "Geçmişten Günümüze Dürzilik", **Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 2, Güz 2012, s.62.

2 Dalkıran, Sayın; "Tarih-i Cevdet'te İslam Mezhepleri II (Dürzilik ve Nusayrilik)", **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 21, Erzurum, 2003, s.201, 210.

1. DÜRZİLİK ve DÜRZİLİĞİN TARİHİ

A. Dürzî Tarihi

Dürzilik, bir inanç olarak, Fatimî Devletinin kurucularının inanışları olan ve Şiiliğin altıncı imamı olan Cafer-i Sadık'ın ölümünden sonra ortaya çıkan İsmailîliğe bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim Dürziler, Mısır'daki Fatimî hükümdar el-Hâkim bi-Emrillah'ın tanrılığına iman edip, bizzat bu hükümdara ibadet etmişlerdir. Hâkim bi-Emrillah da kendi tanrılığını kabul etmiş ve vaazlardan önce "bismillahirrahmanirrahim" yerine "bism'l-hâkimi'l-muhyi'l-mümît" ifadesinin okunmasını emretmiştir. Hâkim bi-Emrillah, bu ve buna benzer emirlerinden ve dine aykırı davranışlarından ötürü Müslüman bir grup ya da akıl dışı hareketlerinden rahatsızlık duyan kızkardeşi Sittülmülk tarafından miladî 1021, hicrî 411 yılında öldürülmüştür. Dürzilerin inanışına göre ise Hâkim bi-Emrillah bir gece yalnız başına Hulvân kasabasına gelip buradan semaya yükselmiştir ve bir tekrar geri dönerek insanlara hakikati anlatacak, Yecüc ve Mecüc'ün Mekke'yi işgal etmesine yardımcı olacak, kılıcını Hamza bin Ali'ye teslim edip Kabe'yi yıkacak ve dünyayı yönetme görevini Dürzilere verecektir. Hâkim bi-Emrillah hayattayken onun tanrılığını ilk kabul eden kişi Şeyh Muhammed Derezî isminde bir şahıstır. Dürziliğe adını veren Derezî, Hâkim bi-Emrillah'ın tanrılığını herkese ilan edince halk kendisine saldırmış, bu saldırı sonucunda da hayatını kaybetmiştir. Derezî'nin ölümünden sonra Hâkim bi-Emrillah'ın veziri olmak için birtakım bahanelerle el-Hâkim'in etrafındaki kişileri öldürten ve el-Hâkim'i çok iyi kullandığı iddia edilen Hamza bin Ali, Derezî'nin davasını devam ettirmiş, kendisini Dürzi inanç esaslarının merkezine yerleştirerek bulunduğu coğrafyadaki diğer dinlerin ve felsefî görüşlerin etkisi altında kalarak Dürziliğin temel inançlarını oluşturmuştur³ ve Hâkim bi-Emrillah'a ibadet maksadıyla Mısır'da gizlice mabetler inşa ettirmiştir. Bu nedenle Dürzîler, Hamza bin Ali'yi adeta bir peygamber olarak görmüşlerdir. Hamza bin Ali, aynı dönemde kendisini de küllî akıl ve yegâne imam ilan etmiştir. Böylece Dürzilik, İsmaililikten ayrılarak, imamet makamını ehl-i beyt dışına çıkarmıştır.⁴ Hamza bin Ali de zaman içerisinde inzivaya çekilmiş, oluşan boşluğu doldurmak, Ali bin Ahmed Muktenâ Bahauddin'e kalmıştır. Bahauddin, temel Dürzî öğretisinin oluşmasına önemli katkılarda bulunmuş, bu öğretinin hakkında birçok risale yazmıştır. Devletin yoğun baskısı neticesinde sık sık inzivaya çekilen Bahauddin, son olarak 1042 yılında yazdığı Menşûr'l-ğaybe isimli eserinde de Dürzi inancına davetin artık sonlandığını ve inanca yeni hükümlerin eklenmeyeceğini bildirerek bilinmeyen bir yere gitmiştir. Bu aşamadan itibaren Dürzilik, tamamen kapalı bir toplumun bir inanışı olarak devam etmiştir.⁵

3 Gümüšoğlu, Hasan; **İslâm Mezhepleri Tarihi**, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2008, s.230.

4 Tan; **a.g.m.**, s.63.

5 Dalkıran; **a.g.m.**, s.205-213.

ORTADOĞU'DA DURZİLER

Hâkim bi-Emrillah öldükten sonra onun yerine oğlu Ali Zâhir Billah geçmiş, Ali Zâhir, babasının ilah olduğuna dair görüşleri redderek, buna inananları cezalandırmaya başlamıştır. Takip edilen ve cezalandırılan Dürziler de çareyi Lübnan'a kaçmakta bulmuşlardır.⁶

Haçlı Seferleri sırasında Dürziler, İsmaililer ile birlikte Hıristiyan kuvvetlerine, Müslümanlar karşısında destek olmuştur.⁷ Haçlılara ve Dürzilere karşı Sünni Müslümanların verdiği mücadele başarılı olunca Dürziler, Şam bölgesine kaçmak zorunda kalmışlardır. Dürzilerin, bundan sonraki yaşantıları, hep Şam bölgesi civarında devam etmiştir.⁸

Lübnan'da sıklıkla isyan etmelerinden ve Müslümanlar ile çatışma halinde bulunmalarından ötürü Memlûklüler tarafından da cezalandırılan Dürziler, bu bölgede Hıristiyanlarla dayanışma içerisine girmişlerdir.⁹

Dürziler, Osmanlı Devleti idaresi altındayken sık sık isyan etmişlerdir. 19.yy'da Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa tarafından mağlup edilen Dürziler, mabetlerini böylece kaybetmişlerdir. Birinci Dünya Savaşında Osmanlı karşıtı kampta yer alan Dürzîler, Fransızların 1918 yılında Suriye'yi işgal etmesi ve buranın hakimiyetini kolaylaştırmak için "böl ve yönet" düşüncesini benimsemesi sayesinde, 1921 yılında, Cebel-i Dürz Emirliği adında özerk bir devlette sahip olmuşlardır. 1936 yılında bu devletin ortadan kalkmasıyla Dürzilerin bir kısmı Lübnan vatandaşı bir kısmı da Suriye vatandaşı olmuşlardır. Dürzilerin başta gelen aileleri Şihâbiler, Ma'niler, Tenuhîler ve Canbolat aileleridir.¹⁰ Şihâbiler, IV. Murat'ın 1635 tarihinde Ma'n ailesinden II. Fahreddin'i idam etmesi sonucunda Dürzileri yönetme imkânını elde etmişlerdir. 1697 tarihinde bu imkân resmîyet kazanmış, Ma'n ailesinin son prensi de ölünce yerine konulacak bir halef bulunamadığından Dürzî şeyhler Beşir Şihab'ın Dürzileri yönetmesini kabul etmişlerdir. Beşir Şihab'dan sonra yerine oğlu Haydar gelmiştir. Şihabilerin yönetim yetkisini elde etmesi üzerine Yamanî kabilesi ayaklanmış, bu ayaklanma, 1711 yılında, Ayn Dara bölgesinde Haydar'ın liderliğindeki Şihabiler tarafından bastırılmış ve Yamaniler Suriye'ye göç etmek zorunda kalmışlardır. Haydar, bunun yanı sıra Lübnan bölgesinde bir Dürzî aristokrat sınıf oluşturma çabası içerisine de girmiş ve bunda da başarılı olmuştur. Haydar'dan sonra yerine oğlu Mülhim gelmiştir. Mülhim, çevre bölgelerde Şihabilerin gücünü artırma mücadelesi vermiş, bu mücadelenin sonunda 1748 yılında tarımsal açıdan zengin Bekka bölgesini ele geçirmiş, bununla da kalmayıp Şam'da bir ayaklanmanın çıkmasını sağlayarak Osmanlı Devletinin Beyrut'u kendi yönetimi altına vermesini sağlamıştır. 1754 yılında Mülhim, yerini, kendi isteği üzerine kardeşi Mansur'a bırakmıştır. Mansur döneminde, Dürzilerin yönetim bölgelerinde iç karışıklıklar yaşanmıştır. Mansur'un yerine gelen

6 Gümüšoğlu, a.g.e., s.231.

7 Tan, a.g.m., s.64.

8 Dalkıran; a.g.m., s.205-213.

9 Gümüšoğlu, a.g.e., s.231.

10 Tan; a.g.m., s.67.

ORTADOĞU'DA DURZİLER

oğlu Yusuf ise i karışıklıkları bastırmış ve Trablusşam'dan Sidon'a uzanan bir bölgeyi egemenliği altına almıştır. Yusuf öldükten sonra Yusuf'un yerine önce II. Beşir, sonra da Maruni bir Hıristiyan olan III. Beşir gelmiştir.

19.yüzyılın başlarında Avrupa'da yaşanmakta olan dinsel ve milliyetçi hareketler Lübnan bölgesinde yaşayan Marunileri de etkisi altına almıştır. 18.yüzyılın ortalarına dek laik Marunî toprak sahiplerinin elinde olan Maruni Kilisesinde, Patrik ve psikoposların ataması da bu toprak sahiplerinin isteği doğrultusunda yapılmaktaydı. 18.yüzyılda Roma'da eğitim almış ruhban grubu yenilikçi düşüncelerle Lübnan bölgesine geri dönerek Marunî Kilisesini laik grubun elinden kurtarmaya çalışmıştır. Bu dini anlamdaki kurtuluş mücadelesinin yöntemi olarak; yeni kilise okullarının kurularak, halkın Kilise lehinde tavır almasını sağlayacak şekilde eğitim verilmesi benimsenmiştir. Bu eğitim politikası sonuç vermiş ve 1820 yılında feodal toprak sahiplerine karşı bir köylü ayaklanması gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde Marunî idarecilerin baskısı altında yaşayan Dürziler de örgütlü bir şekilde yönetime karşı mücadele etmeye başlamıştır.¹¹ II. Beşir ise bu dönemde vergi sistemini değiştirmiş ve Lübnan Dağlarının feodal yapısını değiştirmeye çalışmıştır. Canbolat ailesinin güç kazanmaya başladığı yıllar II. Beşir dönemine rastlamakla birlikte Canbolatların zenginlikleri ve aşiretlerinin büyüklüğü II. Beşir'in kendisini tehdit altında hissetmesine sebebiyet vermiştir. Canbolatlar ile Şihaboğulları arasındaki mücadele zamanla dış boyut da kazanmış, bölge Osmanlı Devleti, Şam Valisi ve Akra Valisinin güç mücadelelerine sahne olmuştur. 1822 yılında ortaya çıkan mücadelede Canbolat ailesi Osmanlı'yı ve Şam Valisini savunurken, Şihaboğulları ise Akra Valisinin yanında mücadele etmiştir. Yaşanan mücadele sonucunda Osmanlılar üstünlük sağlamış, fakat Akra Valisinin makamını korumasına da izin vermiştir. Bu da ilerleyen dönemde Lübnan'da Maruni-Dürzi mücadelesinin yaşanmasına sebep olacaktır. Canbolatlar, II. Beşir'e karşı on dört bin kişiyle mücadele etmişlerdir. 1821-1825 yılları arasında Dürzi Hatum ve Kuntar aileleri, Marunî köylerine saldırmaktan geri kalmamışlardır. 1825 yılında ise II. Beşir'in ordusu, Simkaniya bölgesinde, Canbolat-Yazbek-Ebu Nakad ittifakını kesin bir yenilgiye uğratmıştır. Canbolat ittifakının ve ailesinin başında bulunan Beşir Canbolat ise, II. Beşir'in kuvvetleri tarafından yakalanarak öldürülmüştür. Beşir Canbolat'ın ölümünden sonra Dürzilerin nüfuz alanı altında bulunan, başta Lübnan Dağları olmak üzere her bölgede Maruniler etkin hâle gelmiştir. 1833 yılında Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlılara karşı verdiği mücadele sırasında Lübnan Dağları, sekiz yıl sürecek bir şekilde Mehmet Ali Paşa'nın yönetimi altına girmiştir. Mehmet Ali Paşa, Dürzilerin elinden silahlarını almış ve onları tamamen etkisiz hâle getirmiştir. Bu dönem, Dürzilerin aksine, Marunilerin güçlenip zenginleştiği bir dönem olmuştur. 1841 yılında Osmanlılar kontrolü tekrar ele geçirmiş ve bölgede Fransızların desteklediği Maruniler ile İngilizlerin desteklediği Dürziler arasında tekrar bir gerilim başlamış, 1860 yılına kadar sürecek bir iç savaş

11 Lapidus, İra M.; **İslâm Toplulukları Tarihi: 19.Yy'dan Günümüze**, Çev: Yasin Aktay-Mevlûde Ayyıldızoğlu Aktay, Cilt: 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 134.

ORTADOĞU'DA DURZİLER

yaşanmıştır. Daha sonraları Beşir Canbolat'ın oğlu Said Beg Canbolat, Canbulatlar'ı yeniden güçlendirmeye çabalasa da, 1860 yılındaki Dürzî-Marunî çatışmasından sorumlu tutularak Osmanlı güçleri tarafından tutuklanmış ve 1861 yılında da tutuklu bulunduğu hapisanede tüberkülozdan ölmüştür.¹² 1825'ten itibaren Maruniler ve Dürziler bölünmüş kalmaya devam etmiş ve bölge daha da yönetilemez hâle gelmiştir.¹³ Bu tarihten sonra bölgede sürekli bir mücadele ve taraflar arasında çatışma hâli görülmüştür. Dürziler 1893 yılında da bir ayaklanma gerçekleştirmişlerdir.

19.yy'daki Arap milliyetçisi akımlardan Dürziler de etkilenmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında yeni ülkelerin ortaya çıkması üzerine de bazı Dürzilerin de içinde buldukları toprak sahibi, tüccar, kabile ve din elitleri yeni ülkeleri idare etmek için halkı orduya, yönetime, okullara ve hükümetin teknik hizmetlerine yönlendirmeye ihtiyaç duymuşlardır. Böylece orta ve alt orta sınıfın, özellikle azınlık arka planına sahip gençlerin eğitim almaları ve bu uluslar içerisinde iyi birer yer edinmeleri için yeni kanallar açılmıştır. Suriye'de Dürziler; Aleviler, İsmailîler ve Hıristiyanlar ile yüksek okullara ve askeri kolejlere giderek yönetici sınıfa terfi etmeye çalışmışlardır.¹⁴ 1926 yılında Fransızlara isyan etmiş, 1956'da ve 1975-1991 Lübnan İç Savaşlarındaki yerlerini almışlardır.¹⁵ Fransızlar, Dürzileri egemenlikleri altına almak için yoğun çabalar sarf ettilerse de bunda muvaffak olamamışlardır.¹⁶ Fransız mandası altında bulunan Suriye'den 1 Eylül 1920 tarihinde, "Lübnan" yeni bir devlet olarak fiilen ayrılmıştır. Suriye ise manda yönetimi altında Şam, Halep, Cebel-i Dürzi, Alevi Devleti ve İskenderun Sancağı bölgelerine ayrılmıştır.¹⁷ Böylelikle Dürziler, kendi kendilerini yönetecek bir sistematik yapıya kavuşmuşlardır. Dürziler, Orta Doğu'nun birçok ülkesinde varlıklarını siyasî, dinî ve toplumsal olarak sürdürmeye devam etmektedirler.

B. Dürzi İnanç

Şam bölgesinde varlıklarını sürdürmeye çalışan Dürziler, kendilerini uzun yıllar boyunca Müslüman gibi göstererek takiyye yapmışlardır. Dürziler, Hâkim bi-Emrillah'tan sonra diğer dinlerin hükümlerinin kalktığına inanır, Müslümanları, Hıristiyanları ve Yahudilere aşağılar, bu dinin mensuplarına lanet ederler. Hıristiyanlıktaki monofizit inanca yakın bir şekilde Hâkim bi-Emrillah'ın hem ilahî hem de insanî yönü bulunmaktadır. Dürzi inancına göre Hâkim bi-Emrillah noksan sıfatlardan münezzehe kemal sıfatlarla muttasıf bir varlıktır. Dürziler, Müslümanlığın hükmünün kalmadığını kabul etmekle birlikte Hz. Ebu Bekir ile Hz. Osman'ı hayasızlığın ve kötülüğün ta kendisi ola-

12 Atlıoğlu, Yasin; "Lübnan Siyasetinde Canbulat Ailesi", **BİLGESAM**, 14.09.2009, Erişim http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=451:luebnan-siyasetinde-canbulat-ailesi&catid=77:ortadogu-analizler&Itemid=150 (27.05.13).

13 Lapidus; **a.g.e.**, s.134.

14 Lapidus; s.142-144.

15 Jabbour, Elie N; "The History of the Druze and the Shihabi Dynasty", **Islam**, Spring 1998, Boston, s.1-5.

16 Stoker, Daniel W.; **Building Nations, Dividing Peoples: Israel, Syria and the Struggle for the Druze**, The American University in Cairo, Kahire, s.29.

17 İncetahtacı, Abdullah; "Suriye Halkının Baas Rejimine Bakışı", **ORSAM**, 13.02.2012, Erişim <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3221> (28.05.13).

ORTADOĞU'DA DURZİLER

rak nitelendirmektedirler. Hz. Adem'in peygamberliğini kabul eden Dürziler, Hz. Adem'in topraktan yaratılmış olduğu inancını reddederler. Dürzilere göre kendi içlerinde sözünde durmak ve dostu korumak, Hâkim bi-Emrillah'ın ilahlılığını kabul etmek farzdır, namaz, zekât ve orucun Dürzilikte yeri yoktur. Bunlara rağmen Kuran-ı Kerim'i de okumaktan geri kalmayan Dürziler, sıklıkla, kendilerine göre Kuran'ın batınî tefsirini yaparlar, yıldız ve kum falına, tılsıma büyük önem verirler. Aynı zamanda Dürziler, çeşitli hesaplama yöntemleriyle cümleleri hesaplamış, harflerin şekillerine göre de ayetlere, kutsal sözlere farklı anlamlar yüklemişlerdir. Bununla birlikte Dürzi inancında, Kuran-ı Kerim'in aslında Selmân-ı Farisi'ye indirildiği, Hz. Muhammed'in de Selmân-ı Farisi'den bu vahyi aldığı şeklinde bir inanış bulunmaktadır. Dürzilerde reenkarnasyon inancı da yaygın olarak görülmektedir. Dürzi inancına göre, Nusayri inancına benzer bir şekilde, ölümler vefat anında ruhları, yeni doğmuş çocuklara geçmektedir. Dürzi inancına göre Hâkim bi-Emrillah'tan sonra din değiştirme imkânı kalmamıştır. Dolayısıyla da reenkarnasyon inancı çerçevesinde Dürzîlerin ruhu başka Dürzîlere, Müslümanların ruhu başka Müslümanlara geçer. Dürzîlerden herhangi birinin başka bir dine geçmesi ise bu şahsın annesinin zina etmiş olmasıyla yorumlanır.¹⁸

Bunun yanında Dürziler, Allah'ın her yüzyılda bir, bir insanın kılığına girerek insanlar arasında gezdiğine inanmaktadırlar. Aynı şekilde Hamza bin Ali'nin de her yüzyılda bir insanın kalıbında yer alıp halkın arasında yaşadığına inanmaktadırlar. Dürzilerdeki reenkarnasyon inancı çok uzak coğrafyalara kadar tesir etmiştir. Dürzilerin evliya olarak kabul ettiği bir şahsın, öldüğü zaman ruhunun Çin dağlarındaki birisinin bedeninde tekrar ortaya çıktığı inancı Dürziler arasında kabul görmektedir.¹⁹

Dürzilikte, bütün varlıkların Allah'ın iradesiyle meydana geldiğine, yaratma olayının ise Küllî Aklın aracılığıyla yapıldığına dair bir görüş bulunmaktadır. Küllî akıl, en üst mertebede olup, Allah ile Allah'ın yarattıkları arasında aracı konumdadır. Dürzilikte ayrıca hudud adı verilen ve kendilerine itaat edilmesi farz olan, Küllî Akıl, Küllî Nefs, Kelime, Sâbık ve Tâli olmak üzere beş ayrı inanç esası bulunmaktadır. Bu inanç esaslarını beş ayrı şahıs temsil etmektedir. Küllî Akıl Hamza bin Ali bin Ahmed, Küllî Nefsi Ebû İbrahim İsmail bin Muhammed bin Hamid et-Temîmî, Kelimeyi Ebû Abdillâh Muhammed bin Vehb el-Kuraşî, Sâbıkı Ebû-l-Hayr Selâme bin Abdi'l-Vehhab es-Sâmîrî, Tâlîyi ise Ebû'l-Hasan bin Ahmed et-Tâî es-Semûkî diğer adıyla Muktenâ Bahauddin temsil etmektedir. Dürzilikte doğru sözlülük, din kardeşlerini korumak, var olmayana ve yalan şeylere ibadetten vazgeçmek, iblisler ve azgınlardan uzaklaşmak, tevhid inancının her zaman, asır, vakit ve devirde Allah için olduğunu kabul etmek, Hâkim bi-Emrillah'ın tüm fiillerine razı olmak ve gizli ve açık el-Hâkim'in emir ve iradesine kendini teslim etmek yedi temel inanç olarak kabul edilmektedir.²⁰

18 Dalkıran, a.g.m., s.211.

19 Dalkıran; a.g.m., s.208-211.

20 Tan; a.g.m., s.67-73.

ORTADOĞU'DA DURZİLER

C. Dürzi Toplumu

Dürzi toplumu, Dürziliğin de etkisiyle iki ayrı sınıfa ayrılır. Sınıf ayrışması din üzerinden yapılır ve dinin sınırlarını elde etmiş bulunanlar “ukkal”, dini çok fazla bilmeyenler ise “cuhhal” olarak nitelendirilirler. Dinî otoriteyi sadece “ukkal” sınıfı oluştururken, siyasî otoriteyi hem ukkal hem de cuhhal sınıfına mensup kişiler oluşturabilmektedir. Siyasî otoritenin belirlenmesinde, dinin yeri önemli görülmemektedir. Bununla birlikte dinî otoriteler ile siyasî otoriteler arasında belirli bir istişare sistemi oluşturulduğu iddia edilmektedir.

Ukkal sınıfının başında Şeyhü'l-akl adı verilen bir önder bulunmaktadır. Şeyhü'l-akl, Dürzi toplumunda bağlayıcılığı olan hemen her konuda yetki ve sorumlulukları bulunmaktadır. Bu yetki ve sorumluluklardan en önemlisi, Dürzilerin kişisel statüsü ve dinî vakıflar konusunda resmî görüş, ibadet, ahlak, din eğitimi gibi konularda dinî görüş beyan etme imkânına sahip olmasıdır. Şeyhü'l-akl, Dürzi toplumu içerisinde elde edilen gelirlerin harcanması hususunda da tek yetkili kişidir. Ukkal sınıfına mensup olabilmek için dine bağlılığın göstergelerini yerine getirme zorunluluğu bulunmaktadır. Bu zorunluluklar; içki içmemek, dürüst olmak, israf yapmaktan ibarettir. Ukkal sınıfına mensup kişiler, mütevazı bir hayat yaşar ve genellikle küçük ticarî işletmelere sahiptirler. Mütevazı bir hayat sürmek de ukkal olmanın şartlarından biridir. Nitekim bu kişilerin lüks bir hayat yaşamaları kesinlikle hoş karşılanmaz. Bununla birlikte ukkaller, devlet yöneticilerinin malını haram kabul ederler ve çoğunlukla ukkal olmayan birisinin evinde yemek yemezler. Ukkaller, başlarına beyaz sarık sarmakta ve kendi aralarında özel toplantılar düzenlemektedirler. Dürzilikte, “Ukkal”ın uygulamakta olduğu dokuz dereceli bir hiyerarşik yapılanma bulunmaktadır. İnisyasyonun ilk yılında deneme süresini tamamlayan aday asıl üyeliğe kabul edilebilmektedir. Çıraklık devresini tamamlayan bir Dürzi'nin ancak ikinci yılında inancının simgesi olan beyaz sarık takmasına izin verilmekte ve bundan sonra bu şahıs mezhebin tüm gizem törenlerine katılmaya hak kazanmaktadır.²¹ Ukkal sınıfı da, hâssa ve âmme olarak ikiye ayrılmıştır. Hâssa, dinî bilgisine her anlamda güvenilebilen, âmme ise dinini bildiği düşünülen ve bir kısmı da müctehid makamında olan kişilerin bağlı olduğu sınıftır. Bunların yanında, yine ukkal sınıfına mensup ömürlerini ibadetle geçiren, hatta bazı üyeleri ölünceye kadar evlenmeyen, bazı üyeleri hayat boyunca et yemeyen, bazı üyeleri de her gün oruç tutan “etkiya” sınıfı bulunmaktadır.²² Ukkal kişilerden, hizmetkârlık görevinde bulunan ve çoğunlukla Ecevit olarak adlandırılan kişiler de Dürzilikte önemli bir yere sahiptir. Ecevitler, dinî ayinlerini düzenlemekle görevlidirler. Bu kişilerin kılık kıyafeti de belirli standartlara bağlıdır. Genellikle başlarına sarı bir sarık takan ve lacivert bir cübbe giyen ukkaller, bıyık ve sakallarını uzatıp saçlarını kısaltırlar. Ukkaldan bir şahıs, resmî bir göreve geçtiğinde görevinin gerektirdiği gibi giyinebilmektedir. Ecevitlerin kıyafetleri dinî törenlerde değişiklik gösterebilir.

21 Uçar, Murat; “Sır Dolu Bir Grup: Dürziler”, *Aksiyon Dergisi*, 17.03.2001, Erişim <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-7410-34-sir-dolu-bir-grup-durziler.html> (28.05.2013)

22 Dalkıran; *a.g.m.*, s.209-210.

ORTADOĞU'DA DURZİLER

mektedir. İbadethane olarak kullanılan halvethanenin düzenlenmesinden sorumlu olan ecevitlerin çalışmalarını, cuhhalden bir bayan ve bir erkek teftiş eder. Dürzilerin en bilinen ve dinî anlamda bir okul hüviyeti taşıyan halvethanesi, Suriye-İsrail sınırına yakın bir mevkiye bulunan Hasbaya kasabasındaki Halvetü'l-Beyda'dır. Önemli dini ve siyasi kararların alındığı Halvetü'l-Beyda'nın yanında Katalib Halvethanesi, Zambakiye Halvethanesi, Muhnise Halvethanesi Dürzilerin çok bilinen diğer halvethaneleridir. Halvethaneler, iç içe geçmiş birçok daireden oluşur. Cuma gecelerinde her iki sınıftan insanlar dış dairede toplanır. Burada verilen vaazdan sonra tatlılar yenir ve bu aşamadan sonra hâssa sınıfının ileri gelenleri iç daireye girerek kapıları kapatır ve iddialara göre İslam'a aykırı konuşmalar yaparlar ve ayinlerini noktalarlar. Dürzilerin Cuma dışında her gün ibadet için üç defa toplanması gerekir. Sabah, ikindi ve akşam vakitleri yapılan bu toplanma ibadetinin belirli bir süresi bulunmamaktadır. Ukkal sınıfına mensup kişiler erkek olduğu gibi bayan da olabilmektedir. Ukkal sınıfına mensup bayanlara "akilat" denir ve bu kişiler yüzlerini örten bir giysi giirmekle mükelleftirler. Akilattan bir bayanın cuhhal sınıfa mensup birisinin eşi olması durumunda, bayanın dinî sırları eşinden saklaması ve Dürziliğin kutsal öğretilerinin anlatıldığı kitapları ve risaleler bir sandıkta saklaması gerekmektedir.²³

Dürzilikte içki içmek, karaborsacılık, tefecilik, çok-eşlilik, on üç yaşından küçük kızlarla ve Dürzi olmayan kişilerle evlenmek, mut'a nikahı, cariye edinme haramdır. Dürziler, mal taksimatını kadın ve erkek arasında eşit olarak yaparlar. Vasiyet müessesesi de Dürzilikte önemli bir yere sahiptir ve vasiyetlerin yazılı olarak yapılması teşvik edilmiştir. Zengin Dürzilerin, mallarının on ikide birini din adamlarına ve fakirlere miras olarak bırakmaları farzdır. Dürzilikte kadınların örtünme zorunluluğu bulunmamaktadır. Boşanma hususunda ise Dürziler, boşanmayı hoş görmemekle birlikte zina edenin evliliğinin sona erdiğini düşünürler. Boşanma olayından sonra geri dönüş kesinlikle yoktur. Boşanma kararını ancak Dürzî kadılar verebilir.²⁴ Kadınlar, kocalarından boşandıkları ya da kocaları öldüğü zaman kendilerine en yakın erkek akrabaları tarafından hi-maye altına alınırlar. Kocasını ölen bir kadın daha sonra evlenmezse, miras bırakılan malların ve çocukların idaresi kadına bırakılır. Neyin helal neyin haram olduğunun tespiti, çocukların sünneti, cenaze törenleri İslamî kurallara uygun şekilde yapılır. Lübnan'da Dürzilerin hakları, 1948 tarihli Lübnan Dürzî Şahıs Hukuku ile garanti altına alınmıştır ve Lübnan genelindeki beş dinî mahkeme bu hukuka göre yargılama yapmaktadır. Aynı şekilde Suriye ve İsrail'deki Dürzi mahkemeleri de, Lübnan'ın Dürzî Şahıs Hukukunu uygulamaya devam etmektedir.²⁵

23 Tan; a.g.m., s.72-74.

24 Jabbour; a.g.m., s.2.

25 Tan; a.g.m., s.76-79.

2. SURİYE DURZİLERİ

%90'ından fazlası güneydeki El-Süveyde ilinde ve bir bölümü de Halep ve Şam gibi Suriye'nin büyük şehirlerinde yaşayan Suriye Dürzîlerinin ülkedeki toplam nüfuslarının 400.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir.²⁶

Günümüzde El-Süveyde bölgesinde yaşayan Dürzîlerin büyük bölümü, özellikle 17. ve 19. yy.larda Lübnan, Filistin ve Halep bölgelerinden göç eden Dürzilerle akrabalık bağlarına sahiptirler. Dürzîler, yerleştikleri yörelerde zamanla tek etkin güç olmuşlar ve hâkim duruma gelmişlerdir. El-Süveyde bölgesinde Dürzî cemaat liderliği uzun süre Hamdan ailesinin elinde kalmış, 1868 yılında ise el-Atraş ailesine geçmiştir. Dürzî cemaatinde, sosyal önem ve mevkii gibi kıstaslara dayanan katı hiyerarşiye özellikle sosyal etkinlikler sırasında kesinlikle uyulmaktadır ve el-Atraş ailesi gibi aileler bu hiyerarşi içindeki konumlarını yerel seçimlerde mücadele ederken kullanmışlardır. Fransız Mandası döneminde Fransızlarla anlaşan Dürzî Şeyhi Mahmud Ebu Fahr özerk bir Dürzî devleti kurmuş, bununla birlikte El-Atraş ailesinden Sami Paşa da Devlet başkanı olmuştur.²⁷

Fransızlar, 1920 yılında Suriye'yi işgal ederken, Suriye halkı da kendi arasında örgütlenmeye giderek Fransızlara karşı mücadele vermeye başlamıştır. 1925 yılında "Büyük İsyan" adı verilen geniş çaplı bir ayaklanma gerçekleştirilmiştir.

Günümüzde halk hareketinin en şiddetli şekilde bastırıldığı ülkelerden biri olan Suriye Arap Cumhuriyeti'nin kurulması aşamasında Suriye Dürzilerinin önemli katkıları olmuştur. Fransızlar tarafından uygulanan "böl ve yönet" politikasının bir sonucu olarak Fransız himaye yönetimi altında bir mikro devlete sahip olan Dürzilerin, tüm Suriye'nin manda yönetiminden kurtulup bağımsız bir devlete sahip olmasını arzu ederek Sultan el-Atraş öncülüğünde bağımsızlık savaşı vermesi modern Suriye'nin kurulmasının önünü açmıştır.

Sultan el-Atraş, 30'lu yaşlarda karizmatik bir lider olarak ortaya çıkmıştı. Suriye'nin güneyindeki Havran bölgesindeki Havran Dağında yaşamaktaydı. Sultan el-Atraş, Osmanlı Ordusu içerisinde Balkanlar'da görev yaparken, babası Osmanlı idaresi tarafından idam edilmiştir. Suriye'ye dönen Sultan el-Atraş da, I. Dünya Savaşında İngilizlerin desteklediği Arap ayaklanmasında yer alarak Osmanlı'ya karşı gerçekleştirilen isyan hareketlerinde rol almıştır.²⁸

26 "Druze-Syria", **Joshua Project**, Erişim <http://joshuaproject.net/people-profile.php> (27.05.2013)

27 Atlioğlu, Yasin; "Suriye Arap Cumhuriyeti'nde Etnik ve Dini Yapı", **Haberiniz**, 28.02.2012, Erişim http://www.haberiniz.com.tr/yazilar/koseyazisi50169-Suriye_Arap_Cumhuriyetinde_Etnik_ve_Dini_Yapi.html , (04.06.2013)

28 Provence, Michael; **The Great Syrian Revolt: And the Rise of Arab Nationalism**, University of Texas Press, 2005, Texas US ,s.4-9.

ORTADOĞU'DA DURZİLER

Suriye devletinin kurulmasından sonraki dönemde, Suriye Hükümetinin Dürzî Dağı'nı (Cebel el-Dürüz) denetim altına almaya ve azınlıkların haklarını kısıtlamaya yönelik faaliyetlerine El-Atraş ailesi önderliğindeki Dürzîler, siyasi özerklik konusunda mücadele başlatarak cevap vermişlerdir. El-Atraş ailesinin rakibi Ebu Ali ailesi ise hükümete yakın Arap Milliyetçisi bir politika izlemiştir. Dürzîler arasında 1947 yılında ortaya çıkan bu çatışmadan El-Atraş ailesi kârlı çıkmış ve Sultan el Atraş önderliğindeki Dürzîler, Dürzî Dağı'nda Edip Çiçekli yönetimine karşı silahlı mücadele başlatmışlardır. Bu mücadele sonucunda da 1954 yılında Dürzî Dağı'ndaki Dürzîler, hükümet tarafından bastırılmış ve neticede Dürzi ailelerin etkinliği, 1960'lı yıllardan itibaren azalmaya başlamıştır. Dürzîler bu tarihten sonra öncelikle Suriye Halk Partisi sonra da Baas ve Suriye Ordusu içinde örgütlenip Sünnilere karşı Nusayri önderlerle işbirliği içinde hareket etmişlerdir. Fakat Selim Hatum ve Talal Ebu Asali adlı iki Dürzî subayın 1966'daki başarısız darbe girişimi, etkili Dürzî subayların ordudan tasfiyesini getirmiş ve Dürzî cemaatin Suriye siyasetindeki etkinliğini en alt düzeye indirmiştir.²⁹ Hafız Esad döneminde ise farklı seslerin bastırılması, Dürzilerin politikadaki etkinliğini tamamen bitme noktasına getirmiştir. Alevi iktidarı, diğer cemaatler gibi Dürzilerin de şiddetli yakınmalarına sebep olmuştur. Aleviler, bu tarihten itibaren orduda, diğer dini cemaatlere oranla bire beş üstünlük sağlamıştır. Alevilerin, Baas'ın sloganını; "ebedi misyonlu tek Arap Milleti"ni "ebedi misyonlu tek Alevi devleti" olarak değiştirdikleri iddia edilmektedir. Böylece Dürziler, kendilerini sistemden dışlanmış bir hâlde bulmuşlardır.³⁰

Arap Baharı olarak adlandırılan devrim sürecinin başlangıcında, Suriyeli Dürziler, çok fazla ön plana çıkmamaya çalışmışlardır. 2011 yılında başlayan olaylarda Esed karşıtı bir görüntü vermemeye çalışan Dürziler, 2012 yılının ortalarından itibaren, Esed yanlılarının artan saldırıları nedeniyle muhalif kanada destek vermeye başladılarsa da,³¹ rejimden tam anlamıyla kopmamışlardır. 2011 yılının ocak ayında Suriye ve Hizbullahın yanında olduğunu ifade eden Lübnanlı Dürzi lider Velid Canbolat,³² 2013 yılında olayların, Lübnan için de tehlike yaratması üzerine, *Esed'i destekleyen Dürzilerin kanının mübah olduğunu* ifade eden bir açıklama yapmıştır. Canbolat, *"uluslararası camianın Esad rejiminin işlediği katliamlara seyirci kalması ve kınama mesajlarıyla kongreler düzenlemekten başka bir şey yapmaması nedeniyle, SMDK ve Başkanı Hatib'in yanında yer almak zorunlu hale gelmiştir"* demişti. Suriyeli Dürziler, Lübnan İlerici Sosyalist Partisi Lideri Velid Canbolat'ın bu açıklamasına tepki göstermişler; Dürzi şeyhler, ülke dışından kendileriyle ilgili verilen her türlü fetvayı ve siyasi açıklamayı reddettiklerini ve "bir Suriyeli olarak Suriye yönetimini savunmaya devam edeceklerini" ifade etmişlerdir. Suriye Dürzi aşireti şeyhi Hikmet El-hicri bu bağlamda yaptığı açıklamada, Dürziler için Suriye'deki iç gelişmelerin büyük önem

29 Atlıoğlu; a.g.m.

30 Pipes, Daniel; "Suriye'de Azınlık İktidarı", *Dünya ve İslam Dergisi*, Çev: Fatma Kahraman, Sayı: 4, Güz 1990.

31 'Dürziler de Esed'den vazgeçti', *Anadolu Ajansı*, 28.07.2012.

32 "Dürzi lider Canbolat: Suriye ve Hizbullah'ın yanındayım", *Zaman*, 21.01.2011, Erişim http://www.zaman.com.tr/dunya_durzi-lider-canbolat-suriye-ve-hizbullahin-yanindayim_10825_16.html, (05.06.2013)

ORTADOĞU'DA DURZİLER

taşıdığını, Dürzilerin kendi tutumlarında kararlı olduğunu zira kendi ülkelerinde ölmeyi, başkalarının baskıları nedeni ile ülkeyi terk etmeye tercih ettiklerini belirtmiştir. Bu arada diğer Dürzi şeyhi Eymen Zehredin de, Suriye'de bazı Araplar tarafından Dürzilere karşı yürütülen tüm komplo'lara rağmen Şam yönetimine verdikleri destekte kararlı olduklarını ifade etmişlerdir.³³ 2012 yılı Dürziler açısından kritik bir yıl olmuştur. 2012 yılının mart ayında Dürzi şeyhlerinden Esed karşıtı tutumuyla bilinen Ahmed Selman el-Hicri uğradığı silahlı saldırı sonucu öldürülmüştür. Yine 2012 yılının aralık ayında, 48 yıldır Suriye Dürzilerinin liderliğini yapan Hüseyin Cerbu kanser hastalığı nedeniyle 87 yaşında vefat etmiştir.³⁴ Dürzilerin olaylar karşısındaki tutumu oldukça kaygandır ve güç dengelerine göre tutumları da değişmektedir. Dürzi cemaati içerisinde farklı seslerin yükselmesi de, hem Suriye devleti tarafından hem de muhalif kanat tarafından Dürzilere karşı ortak bir tutumun belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Dürziler, temel inançlarından olan takiyyeyi burada da ustalıkla kullanmaktadırlar.

33 "Lübnanlı Dürzi Lider Velid Canbolat:'Esed'i destekleyen Dürzilerin kanı mübahtır'", **Haber5**, 09.04.2013, Erişim <http://www.haber5.com/dunya/lubnanli-durzi-lider-velid-canbolatesedi-destekleyen-durzilerin-kani-mubahtir>, (05.06.2013)

34 "Suriye'de Dürzi lider hayatını kaybetti", **Yazete**, 20.12.2012, Erişim <http://www.yazete.com/dunya/suriyede-durzi-lider-hayatini-kaybetti-528478.html> (05.06.2013)

3. LÜBNAN DÜRZİLERİ

Orta Doğu coğrafyasında kritik önemdeki ülkelerin başında gelen Lübnan'da, nüfusun %95'ini Araplar, %4'ünü Ermeniler, %1'ini ise diğer etnik gruplara mensup kişiler oluşturmaktadır. Etnik olarak homojen bir yapıya sahip olan Lübnan'ın %59,7'si Müslüman, %39'u ise Hıristiyan olmasına karşın İslamiyet ve Hıristiyanlığa ait 17 farklı mezhebi barındırdığından inanç açısından çok parçalı bir görünüme sahiptir. Ülkede 1932 yılından bu yana nüfus sayımı yapılmadığından, toplam nüfusa ilişkin resmi bir veri mevcut değildir. Ancak 2011 yılı Temmuz ayı itibari ile 4,140,289 kişi olarak tahmin edilmektedir.³⁵

Lübnan'da, sayıları 300.000'i bulan Dürziler, Lübnan siyasetinde tıpkı Suriye'de olduğu gibi etkin konuma gelmeye çalışmaktadırlar. Günümüzde Lübnan'daki Dürzileri, Lübnan'ın güneydoğusundaki Şuf Dağı'ndaki sarayından Velid Canbolat yönetmektedir. Azınlıkların oldukça fazla olduğu Lübnan'da, Dürzilerin dinî inançları, siyasî tavırlarını etkilemekte, siyasî tavırları da bölgesel ve yerel politikaları şekillendirebilmektedir.

Lübnanlı Dürzîlerin politik tavırlarını en çok belirleyen ve yönlendiren kavram "takiyye" kavramıdır. Dürzîlerin tarih boyunca kendi aralarında veya diğer komşu topluluklarla yaptıkları ittifakların ve mücadelelerin, Dürzi liderliğine konjonktür değişimlerine ayak uydurma konusunda önemli bir deneyim ve esneklik kazandırdığı, eğilim ve yönelimleri sezinleme yeteneği gelişen Dürzilerin şartlara göre anında müttefik değiştirebildikleri ve diplomatik manevralara girme becerisini gösterebildikleri iddia edilmektedir.

Lübnan Dağlarında 19.yy'da başlayan iç savaş, 20. ve 21.yüzyıllarda da sıklıkla alevlenmiştir. *Modern Lübnan'ın oluşmaya başladığı 1920'li yıllardan itibaren –özellikle Fransız Mandası döneminde- Osmanlı hâkimiyeti zamanındaki siyasi etkinlikleri oldukça zayıflayan Dürzîler, yeni politik konjonktürde farklı politik eğilimler içerisine girmişlerdir. Bu dönemde iki Dürzî ailenin ön plana çıkarak iki farklı siyaset anlayışı benimsedikleri görülmektedir. Mecid Arslan'ın önderliğini yaptığı Arslan ailesi daha çok geleneksel yöntemlerle siyaset yaparken, suikaste kurban giden Fuad Canbolat'ın eşi Nezira Canbolat'ın idare etmeye çalıştığı Canbolat Ailesi Batılı yöntemlerle geleneksel yöntemleri birleştirmeye çalışmıştır. 1940'lı yılların sonunda bağımsızlığını kazanmaya başlayan tüm Arap dünyasında siyasi partilerin kurulmaya başlaması ve partilerin siyaset yapma-*

35 Birdişi, F.; Berber, M.; "Orta Doğu'da Yeni Çatışma Alanları İçinde Bir Prototip Ülke Olarak Lübnan", II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu Tebliği, 1-2 Ekim 2012, Kahramanmaraş.

ORTADOĞU'DA DURZİLER

nın en önemli aracı haline gelmesi, Dürzî toplumunun da yeni siyasal atılımlar yapması mecburiyetini ortaya çıkarmıştır. Kemal Canbolat, 1949'da İlerici Sosyalist Partisi (El-Hizb El-Takadummi El-İştiraki)'ni kurarak mecburiyetin gereğini yerine getirmiştir³⁶. Dürziler, 1926'da Fransızlara karşı ayaklanmış, 1956'da ve 1975-1991 tarihleri arasında Marunilere karşı mücadele vermişlerdir. Dürzilerin 20.yy içerisinde Lübnandaki mücadelelerinde, ilk olarak 1926 Anayasası tetikleyici neden olmuştur. Bu anayasa ile; Cumhurbaşkanlığı makamı, bakanlıkları içeren bir hükümet ve Hıristiyan cemaati ile Müslüman cemaati arasında 6'ya 5 şeklinde bir oranla belirlenmiş ikili bir parlamento yapısı oluşturulmuştur. Anayasada, cumhurbaşkanının her zaman Hıristiyan bir Maruni, başbakanın bir Sünni ve meclis başkanının da Şii olması kural hâline getirilmiştir. Dışişleri Bakanlığının da bir Maruniye tahsis edilmesi öngörülmüştür. Bu paylaşımda Dürzilere düşen pay; bir Marunî tarafından idare edilecek orduda Müslümanlar ile birlikte subay olarak görev almak olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte Lübnan'daki devlet kurumları mezhepsel bölünmeleri derinleştirecek şekilde düzenlenmiştir.³⁷

Dürziler, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Lübnan'da resmen ayrı bir mezhepsel grup olarak ilan edilmişlerdir.³⁸ 1943 Ulusal Paktı çerçevesinde 1946 yılında kurulan Lübnan Cumhuriyeti'nin, Marunileri etkili bir konuma getirmesi, tepki gösterilen temel konu olmuştur. Ulusal Pakt'a göre; yeni cumhuriyetin cumhurbaşkanının bir Maruni, başbakanının Sünni bir Müslüman, meclis başkanının Şii, meclis başkan yardımcısının Ortodoks iki bakanının da Canbolat ve Arslan ailelerinden Dürzi olması kural olarak kabul edilmiştir.³⁹

İkinci Dünya Savaşının hemen ertesinde Lübnan, tüm diğer Arap ülkeleri gibi, Filistin sorunuyla iç içe yaşamaya başlamıştır. Lübnan'da ilk olarak 1958 yılının mayıs ayında bir iç savaş hâli ortaya çıkmış, Amerikan kuvvetlerinin müdahalesiyle olaylar çok daha büyümeden Temmuz ayında sonlanmıştı. Bu iç savaş sırasında 2.000 ila 4.000 Lübnanlının öldüğü iddia edilmektedir. 1967'de İsrail'in Altı Gün Savaşı'nda Arapları hezimete uğratması ile birçok Filistinli Lübnan ve Ürdün'e iltica etmek zorunda kalmıştır. Ürdün'e iltica eden Filistinlilerin zamanla Ürdün Kralı Hüseyin'e karşı siyasal bir tehdit oluşturması üzerine Ürdün ordusu Filistinlilere, Filistin Kurtuluş Örgütü mensuplarına karşı operasyon düzenleyerek bu kişilerin Lübnan'a sığınmasına sebebiyet vermiştir. Ürdün'de Kral Hüseyin'in Filistin Kurtuluş Örgütü üyelerin yurtdışına göndermeye çalışması üzerine örgüt, mücadelesini kendisine sığınma imkânı veren Lübnan'da devam ettirmiştir. Birçok Filistinlinin Lübnan'a girmesiyle hâliyle ülkedeki Müslüman-Hıristiyan dengesi de bozulmuştur. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Beyrut'a karargâhını taşıyarak Lübnan topraklarından İsrail'e saldırılar düzenlemesi, Lübnan'ın iç siyasî dengelerini alt üst etmiş, iç savaş ortamının

36 Atlıoğlu, Yasin "Lübnan Siyasetinde Canbulat Ailesi", **BİLGESAM**, 14.09.2009, Erişim http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=451:luebnan-siyasetinde-canbulat-ailesi&catid=77:ortadogu-analizler&Itemid=150 (27.05.13)

37 Lapidus; **a.g.e.**, s.149.

38 Gümüšoğlu, **a.g.e.**, s.232.

39 Jabbour; **a.g.m.**, s.6.

ORTADOĞU'DA DURZİLER

doğmasına sebebiyet vermiştir. 1975 yılının nisan ayında patlak veren iç savaş ise zahirde, bir FKÖ üyesinin kilise bahçesinde bir Maruniyi öldürmesi, bunun üzerine Falanjistlerin makineli silahlarla Filistinlilerle dolu bir otobüse saldırması üzerine ülke sathına yayılmıştır. Bu savaşın temel nedeni 1943 Ulusal Paktı'nın tam anlamıyla bir siyasi denge sağlayamamasıdır. Paktın Maruniliği, Lübnan'daki en büyük mezhep olarak tanınması, Sünni, şii, Ortodoks ve Dürzilerin hiyerarşik olarak Marunilerden sonra gelmesi, parlamentoda her grubun birbirini veto edecek güce sahip olması, Lübnan'ın bilfiil İsrail-Filistin çatışmasının bir merkezi hâline gelmesi temel sorundu ve bu sorun zaman içerisinde değişen şartların da gözardı edilmesiyle daha da büyümüştü. Dürziler, bu savaşta Kemal Canbolat'ın öncülüğünde Lübnan Ulusal Hareketi adı altında, Marunilerin Lübnan Cephesi ile mücadele etmiştir. Lübnan Cephesi zamanla diğer Hıristiyanlarla ittifaklar kurarken, Lübnan Ulusal Hareketi ise Filistin Kurtuluş Örgütünün ve Müslüman halkın desteğini almıştır. 1976 yılında Hafız Esed'in, Müslümanların Lübnan üzerinde hakimiyet kurmasının İsrail'in Lübnan'ı işgal etmesiyle sonuçlanmasından korkarak askerlerini Lübnan'a gönderdiği iddia edilmektedir. Suriye ordusunun Lübnan'a müdahalesi savaşın geçici bir süre için durmasına neden olmuştur. İç Savaş sırasında Dürziler liderlerini kaybetmişlerdir. Tıpkı kendisi 4 yaşındayken öldürölen babası Fuad Canbolat gibi bir suikaste kurban giden Kemal Canbolat, 1943 yılında Lübnan'ın tam bağımsızlığını sağlamasından sonra önemli bir politik figür olarak ülke siyasetinde yer almaya başlamış ve uzun yıllar hem Dürzilerin liderliğini üstlenmiş hem de Lübnan Ulusal Hareketinin oluşturulmasında etkin rol oynamıştır.⁴⁰

1977 yılında Suriyelilerce öldürölen Kemal Canbolat'ın yerine oğlu Velid Canbolat geçmiştir. Zaman içerisinde İsrail'in Lübnanlı Hıristiyanlara desteğini artırması, akabinde de Suriye'nin Müslüman ve Dürzi yoğunluklu Lübnan Ulusal Hareketi'nin mücadelesine katkıda bulunmasıyla iç savaş hem tekrar şiddetlenmiş hem de uluslararası bir boyut kazanmıştır. 1982 yılının haziran ayında İsrail tarafından desteklenen Beşir Cemayel, Dürzi ve Filistinli militanların bombalı saldırısıyla hayatını kaybetmiştir. Beşir Cemayel'in yerine 1983 yılında kardeşi Emin Cemayel geçmiştir. Emin Cemayel'in İsrail ile barış anlaşması yapması Müslüman ve Dürzi bloku daha da öfkelen-dirmiş, sonunda da Dürziler ve FKÖ militanları, Suriye'nin de desteğiyle, Falanjistlere ve Lübnan ordusuna karşı saldırılar düzenlemiştir. Bu saldırılara dinsel ve siyasal kaygılarla Fransızların ve ABD'nin tepkisi sert olmuş, her iki ülke, kendi kuvvetlerini Lübnan'a yerleştirmiş ve FKÖ'ye ve Dürzilere ait yerleri bombalamıştır. FKÖ ve Dürzi kuvvetleri, bu müdahaleye de tepkisiz kalmamışlar ve bir karargaha düzenledikleri saldırıda 241 Amerikan ve 58 Fransız askerinin ölmesine neden olmuşlardır. Bu saldırıda tabiatıyla 1984 yılında Amerikanların karşı saldırıya geçmelerine sebebiyet vermiştir. Sünnilere yönelik bu saldırılar sonucunda şiiler ve Dürziler nispeten güç kazanmışlardır. Suriye de, İran ile birlikte şiilerin güçlenmesi için yardım etmekten geri kalmamıştır. Her iki ülkeden gelen yardımlar, şiilerin de kendi aralarında fikirsel olarak ayrılmasına neden olmuş,

40 Atlioğlu, a.g.m..

ORTADOĞU'DA DURZİLER

seküler bir düşünceye sahip olan Şiiler Suriye'yi, dinî akımların içerisinde yer alan Şiiler ise İran'ı kendilerine model almışlardır. Keza Hizbullah'ın yükselişi de bu döneme rastlamaktadır. Bölgesel bir savaşın ortaya çıkması gibi bir tehdidin baş göstermesi üzerine ABD ve Suriye'nin öncülüğünde tarafların ateş kesmesi planlanmış, neticede 1989 yılında imzalanan Taif Anlaşması ile taraflar arasında barış sağlanmış, Marunilerin ülkedeki etkinlikleri azaltılmış, Dürzilerin siyasal güçleri ise, Marunilerin aksine, zafer olarak nitelendirilmeye müsait bir şekilde artırılmıştır. Anlaşmada, cumhurbaşkanlığı görevinin Hıristiyan birisi tarafından yürütülmesi tekrar kabul edilirken, diğer yandan da anlaşmanın imzalandığı tarihte Hıristiyanların Lübnan'daki en kalabalık nüfusu oluşturmadığı vurgulanmış ve Hıristiyanlar ile Müslümanların parlamentoda eşit sayıda temsil edilmesi ilkesi kabul edilmiştir. Anlaşma sonrasında kurulan ilk hükümetin başbakanı, 2005 yılında bombalı bir saldırıda hayatını kaybedecek olan Refik Hariri olmuştur. 2004 yılında Suriye'nin Lübnan Cumhurbaşkanı Lahud'un görev süresinin uzatılmasına yönelik baskılarından dolayı istifa eden Refik Hariri'nin maruz kaldığı suikast sonrasında Dürzi lider Velid Canbolat uluslararası kamuoyunu yönlendirecek nitelikte açıklamalar yapmıştır. Suikast sonrasında BM Güvenlik Konseyi'nin isteği doğrultusunda hazırlanan Fitzgerald Raporunda Canbolat'ın, Refik Hariri'nin Beşşar Esed ile yaptığı görüşmeyi kendisine anlattığına ve Beşşar Esed'in Hariri'yi tehdit ettiğine yönelik iddiaları gündemi uzun süre meşgul etmiştir. Canbolat, Esad'ın Hariri'ye "Lahoud benim, eğer sen ve Chirac beni Lübnan'ın dışında istiyorsanız, Lübnan'ı parçalayacağım" dediğini iddia etmiştir.⁴¹

Hariri suikasti sonrasında Lübnan'da 8 Mart Hareketi ve 14 Mart Hareketi adı altında iki cephe oluşmuştur. Bu cepheleşme tarihte ilk defa Dürzilerin ayrı platformlarda siyaset yapmasına sebebiyet vermiştir. Arslan ailesinin ve Lübnan Demokratik Partisi'nin lideri Talal Arslan, Şii Hizbullah hareketinin öncülüğünü yaptığı ve Suriye'ye daha yakın olan 8 Mart Hareketi içerisinde yer alırken, Canbolat ailesinin lideri Velid Canbolat ise Sünnilerin ve Refik Hariri'nin oğlu Saad Hariri'nin öncülüğünü yaptığı Suriye karşıtı 14 Mart Hareketi içerisinde yer almıştır. Uzun yıllar Suriye ile ortak hareket eden Dürzi lider Velid Canbolat'ın bu ani tutum değişikliği, Suriye'nin Lübnan'daki işgalini ve etkinliğini bitirmek için bir fırsat yakalaması ve bunu değerlendirmek istemesi ve fırsatçılık yapıp değişen konjonktürden en fazla kazancı elde etmeye çalışması gibi nedenlerle açıklanmaya çalışılmıştır. Velid Canbolat, bu uğurda babasının miras olarak bıraktığı partiyi ve savunduğu fikirleri bir kenara atmış ve Batılı devletlerle ittifak ilişkisi içerisine girmiştir. Velid Canbolat'ın bu siyasî değişimi yakın çevresinden de tepki toplamış, oğlu Timur Canbolat babasının ABD ile Suudi Arabistan'ın oyununa geldiğini söylemiştir.⁴² 2009 yılında değişen iç ve dış konjktür nedeniyle 14 Mart Hareketi ile arasına tekrar mesafe koyan Velid Canbolat, 2010 yılında Lübnan içerisindeki farklı gruplar arasında arabulucu görev üstlenmeye çalışmıştır. Arap Baharı sürecinde de denge siyaseti izlemeye çalışan Velid Canbolat, son dönemde Suriye'ye karşı tutu-

41 Çelik, Ümit; "İç Çatışmalar ve Dış Müdahaleler Arasında Lübnan", *History Studies*, Volume 4/1, 2012, s. 130-139.

42 "Timur Canbolat: Babam Suudilerle ABD'lilerin oyununa geldi", *Yakın Doğu Haber*, 03.03.2008, Erişim http://www.ydh.com.tr/HD4600_timur-canbolat-babam-suudilerle-abdlilerin-oyununa-geldi.html (28.05.13)

ORTADOĞU'DA DURZİLER

munu da sertleştirmiştir. Hizbullah'ı karşısına almaktan çekinen Canbolat, ilk önce 2011 yılında, Esed'in değişim için harekete geçmesi gerektiğini söylemiş, 2012 ve 2013 yıllarında ise tutumunu daha da sertleştirmiş, önce Esed'in yaptıklarının İsrail'in yaptıklarından beter olduğunu⁴³ belirtmiştir. 2012 yılında Aksiyon dergisine bir röportaj veren Canbolat özetle; *"Hizbullah ile siyaseten ortak olmadıklarını, sadece aynı hükümette yer aldıklarını, Hizbullah ile Suriye konusunda ters düşüklerini, Esed'in ordusundan 10 Dürzi subayın ayrıldığını, gerek Suriye içindeki gerekse de Suriye dışındaki Dürzilerin silahlı direnişe destek verdiklerini, Lübnan'daki en büyük askeri gücün Hizbullah'a ait olduğunu, kimsenin Hizbullah'a karşı savaşamayacağını"*⁴⁴ vurgulamıştır.

Sonuç olarak; Lübnanlı Dürzilerin siyasî tutumlarını, takiyye kavramı ve sırlarını açığa çıkarmama ve azınlıkta olma psikolojisi belirlemektedir. Ancak bu çerçeveden bakıldığı zaman tarihsel süreci ve değişken politik tavrı anlamak mümkün olabilmektedir.

- 43 "Velid Canbolat: Esed'in yaptığı İsrail'den beter", **Haber 7**, 27.08.2012, Erişim <http://www.haber7.com/ortadogu/haber/918601-velid-canbolat-esedin-yaptigi-israilden-beter> (28.05.2013)
- 44 Söylemez, Haşim; "Dürzi lider: 'İsrail Arap'sız, Ürdün ise Filistin olur'", **Aksiyon Dergisi**, 05.09.2012, Erişim <https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=forums&srcid=MDI5NDA4MjQ2NDk0MzQ3NTIwMjYBMDEzMjcyOTg1MzQwNzE3ODIyMzUBSVAwVFIUQkZINVIKATQBAXYy> (28.05.13)

4. İSRAIL/FİLİSTİN DURZİLERİ

Dürzilerin Orta Doğu coğrafyasında etkin olarak yer aldıkları ÷lkelerden birisi de İsrail'dir. Diğer coğrafyalarda ulus-devletlere karşı bir tehdit olarak gör÷len Dürziler, İsrail'de devletin ve Yahudi toplumunun güvenini kazanmış bir toplum olarak toplumsal ve siyasal hayatlarını devam ettirmektedirler.

Dürzilerin Filistin coğrafyasında ezelden beri var olduğuna dair çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Dürziler, kesinlikle bu coğrafyaya göç etmediklerine ve tarih boyunca da bu coğrafyadan sürgün edilmediklerine inanmaktadırlar. Dürzilerin 1942 yılında, Filistin topraklarında yapılan bir nüfus sayımında 7.000 civarında bir nüfusa sahip oldukları ve toplam nüfusun da %1'ini oluşturdukları tespit edilmiştir. Aynı dönemde Sünni Müslümanların %61,44, Yahudilerin %29,90 ve Hıristiyanların %7,85 oranında bir nüfusa sahip oldukları gör÷lmektedir. Dürzileri, günümüzde dahi İsrail toprakları içerisinde yaşayan Araplardan ayıran özellikleri, bu toplumun etnik kökenlerine dayanarak Arap olarak nitelendirilmemesi, aksine mezhepsel ya da dinî kökenlerinin ön plana çıkartılarak Dürzi kimliğinin İsrail devleti tarafından kabul görmesidir. Bu durum Dürzileri, İsrail'deki Arap toplumu içerisinde ayrıcalıklı bir konuma getirmektedir. Bu ayrıcalıklı konunun ortaya çıkmasında başlıca iki neden etken olmuştur. Bunların ilki, Siyonistlerin Filistin topraklarına yerleşmek istedikleri dönemde Dürzi orta sınıfına mensup kişilerden destek almasıdır. İkinci neden ise Dürzilerin Siyonistlere destek vermesinin altında yatan sebep yani Dürzi toplumunun Müslümanlar Araplar tarafından Müslümanlığın bir parçası kabul edilmemesi ve Müslüman Araplar tarafından dışlanması, bununla birlikte potansiyel çatışma riskinin gerçekleşmesi durumunda kendilerine yardımcı olacak güçlü müttefikler kazanma isteğidir. Arapların Yahudilere karşı ayaklanmasında Dürziler tarafsız kalmıştır. Dürzilerin bu tarafsızlığı Yahudilerin işini kolaylaştırmış, neticede Ben Zvi döneminde Dürzilerle Yahudiler arasında güçlü bağların ve taktik-stratejik ortaklığın kurulması sağlanmıştır. Ben Zvi, 1929 yılında bu tür bir ortaklık kurmaya çalışırken Suriye ve Lübnan siyasetini de Dürziler üzerinden yönlendirmeyi planlamıştır. O dönemde Filistinli Dürziler, Güney ve Kuzey Celile bölgesinde yaşamaktaydılar. Başta Suriye'deki el-Atraş ailesi olmak üzere Suriye ve Lübnan'daki Dürzilerden etkileşim içerisindeydiler. Celile bölgesinde siyasî olarak en etkin Dürzi aile el-Tarif ailesiydi ve El-Tarif ailesinin yanında Kuzey Celile'de El-Khayr ailesi, Güney Celile'de ise El-Khunayfis ailesi siyaseten var olmaya çalışmaktaydı. Ben Zvi, doğal olarak başta El-Tarif ailesinin gücünden faydalanmaya çalışsa da El-Tarif ailesinin tarafsız kalmakta ısrar etmesi üze-

ORTADOĞU'DA DURZİLER

rine el-Khayr ve el-Khunayfis ailelerinden destek almaya çalışmıştır. Bunun üzerine güç kaybına uğramamak isteyen El-Tarif ailesi tutumunu değiştirmiş ve Siyonistlerin yanında yer alacağını açıklamıştır. El-Tarif ailesinin bundan sonraki faaliyetleri tam da Ben Zvi'nin planı doğrultusunda işlemiştir. Öncelikle El-Tarif ailesi, taraflarını belli etmelerinden ötürü Siyonistler tarafından ekonomik olarak ödüllendirilmişlerdir. Sonrasında ise diğer Dürzi liderler, Lübnan'a giderek buradaki Dürzilere, Araplara yardım etmemelerini söylemişler, Lübnanlı yetkililerden de Araplara yardımcı olmaya çalışan Dürzilerin tutuklanmasını istemişlerdir. Aynı şekilde Suriye'deki Dürzi lider Sultan el-Atraş'tan da Suriyeli Dürzileri tarafsız tutması konusunda ricada bulunmuşlardır. Tüm bu çabalara rağmen bireysel hareket eden bazı Dürziler, Arapların yanında Yahudilerle mücadele etmişler ve de Araplara silah yardımıyla bulunmuşlardır. Arapların Ebu Durra adındaki silahlı grubunun bazı Dürzi köylerinde olumsuz davranışlar ve suikast eylemlerine girişmeleri sonucunda Dürziler, Müslüman Arapları İngiltere'ye şikâyet etmişler, bu olaylar neticesinde de Dürziler ile Müslüman Araplar arasında yeni çatışmalar ortaya çıkmıştır. Çatışmalar, yeni saflaşmalara sebebiyet vermiş ve Sultan el-Atraş da dahil olmak üzere Dürzi liderler, İngiltere'den silah temin ederek, bu silahları, bölgedeki Dürzi savaşıtlara, Yahudilerin yanında Araplara karşı savaşmaları koşuluyla dağıtmışlardır. Neticede Filistin bölgesinde güçlü bir Dürzi-Yahudi-İngiliz cephesi meydana getirilmiştir. 1936-47 yılları arasında Suriye ve Lübnan Dürzilerinin tarafsız kalması, Filistinli Dürzilerin de Yahudilerin destekçisi olarak çatışmalarda yer alması, 1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulmasına giden süreci hızlandırmış, böylece Yahudiler ile Filistin Dürzileri arasında günümüze dek devam edecek olan güçlü bir karşılıklı güven duygusunun oluşması sağlanmıştır.⁴⁵ 1947-1949 yılları arasında İsrail'in temel Dürzi politikası, Filistin Dürzilerinin, Suriye ve Lübnan'daki Dürzilerle bağlarının artırılması olmuştur. Arap-İsrail savaşı sırasında genel duruşun aksine bazı Dürziler, Suriye'de kurulan "Dağlı Araplar Taburu" içerisinde Yahudi köylerine saldırdıysa da İsrail devletinin kurulmasından sonra adı İsrail Savunma Kuvvetleri olarak değiştirilen Hagana çetesine karşı mağlup olmuşlar, böylece Yahudi yanlısı Dürziler güç kazanmıştır. Bu olaydan sonra seyrini net olarak değiştiren Yahudi-Dürzi ilişkileri, Dürzilerin İsrail Savunma Kuvvetleri içerisinde askeri bir birliğe sahip olmalarıyla daha farklı bir boyut kazanmıştır. 1948 yılının Ağustos ayında ise İsrail Dışişleri Bakanlığı, tüm Dürzi liderlerden Arapların yanında savaşmayacaklarına ve onlara karşı direneceklerine dair güvence almıştır ve Dürziler defaatle İsrail devletine karşı mutlak bir sadakat göstereceklerine dair söz vermişlerdir. Dürziler, sadakatlerinin karşılığını 50-60.000 civarında Filistinli Arap Lübnan'a göç ederken, yurtlarında huzur içerisinde yaşayarak almışlardır. Dürzilerin Yahudi yanlısı tutumları incelenirken, Filistinli komşularına karşı tutumları göz önünde bulundurulmak zorundadır. Siyonistlerin de özendirdiği Dürzi inanişından kaynaklanan tikelcilik ve yalıtılmışlık, Filistin'deki topluluğun kırsal yapısı, Filistinli Dürzilerin kentli Müslüman ve Hıristiyan seçkinlerin özlemlerinde ifadesini bulan Filistinli milliyetçi hareketine karışmadan kalmaları anlamına geliyordu. Savaşın başlangıcında, Dürziler, bir Yahudi devletinde ya da bir Müslüman devletinde bir

45 Greif, Adi; "Druze and Jews", *Political and Cultural History*, Spring 2005, s.1-6.

ORTADOĞU'DA DURZİLER

azınlık olarak yaşamak gibi iki olasılıktan birisini seçmek zorundalardı. Tikelcilikleri ve bunun sonucu olarak Filistin ulusal davasına karşı yabancılaşma duyguları taşımaları nedeniyle, Dürzilerin çoğunluğu olabildiğince tarafsız kalmış, sonrasında da çatışmadan kazançlı çıkacak olan tarafla birlikte hareket eden bir konuma geçmiştir.⁴⁶ 15 Nisan 1957 tarihinde İsrail'de, Dürzilere, "devletle bütünleşmek ve askerlik yapmak" şartıyla ayrı bir dinî cemaat statüsü verilmiştir.⁴⁷ 1967 yılındaki Altı Gün Savaşı'nda da İsrail'in yanında yer alan Dürziler, Golan Tepelerinin İsrail'in eline geçmesiyle oluşan yeni fiilî sınır nedeniyle akrabalarından ayrılmak zorunda kalmışlardır. Bu durum Dürzileri oldukça rahatsız etmiş ve 1970'lerde Dürziler, İsrail devletinden bu toprakları resmî olarak kendisine bağlamasını istemişlerdir. 1970'li yıllar boyunca dile getirilen bu talebe Knesset, 1981 yılında, Golan Tepelerinde de İsrail kanunlarının uygulanmasına dair bir karar alarak cevap vermiştir. Golan Tepelerinde yaşayan Dürziler, bu kararı olumlu karşılasalar da İsrail vatandaşlığına geçme konusunda olumsuz yaklaşımlar sergilemişlerdir. Bunda Golan Tepelerinin Suriye tarafından geri alınması korkusu etkili olmuştur. Ortaya çıkan yeni durumun tam olarak sindirilememesi üzerine 6 Haziran 1982 tarihinde Dürziler tarafından "Celile için Barış" kampanyası başlatılmıştır. Bu kampanya ile Dürzilerin huzurunun sağlanması için İsrail güçlerinin olaylara müdahil olması sağlanmış, böylece İsrail güçleri, Dürzilere karşı gerçekleştirilecek olası saldırıları önlemek bahanesiyle, Lübnan'ın sınır bölgelerine müdahale etme fırsatını yakalamıştır. 1993 yılının ekim ayında altmış yıldır İsrail Dürzilerinin liderliğini yürüten Şeyh Emin Tarif vefat etmiştir. Vefattan sonra el-Tarif'in vasiyeti üzerine torunu Muvaffak Tarif, İsrail Dürzilerinin yeni lideri olmuştur. Muvaffak Tarif, günümüzde de bu görevi yürütmeye devam etmektedir.⁴⁸

Günümüzde İsrail'de yaşayan Dürzilerin sayısının 66.000'i geçtiği ifade edilmekte olup⁴⁹, Dürzî nüfusun neredeyse tamamı, Müslüman Araplardan uzak bir şekilde Batı Celile'de ve Hayfa şehrinin yakınlarındaki Karmel Dağının eteklerinde yaşamaya devam etmektedir. Öte yandan Dürzilerin, İsrail'deki Arap toplumunun %7'sini oluşturdukları belirtilmektedir. Dürziler, İsrail Devletinin kuruluşundan bu yana, Yahudilere verdikleri destek sayesinde yurtlarından olmamışlar ve kendi topraklarında yaşamaya devam etmişlerdir. Dürziler, günümüzde kimi İsraililer tarafından "iyi Araplar" olarak nitelendirilmektedirler. Hıristiyan Arapların birçok Arap milliyetçisi örgütler kurmaları ve siyaseten Arap milliyetçiliğini benimsemeleri, Hıristiyan Arapları İsrail devleti açısından güvenilmez kılmaktadır. Dürzileri, diğer Araplara nazaran avantajlı kılan bir diğer husus da Dürzilerin, diğer halklardan ayrı yaşamaları sayesinde bölünüp dağılmamalarıdır. Orta Doğu'da birçok toplum göç etmek zorunda kalırken, savaşlardan uzak bir coğrafyada hayatlarını idame ettiren Dürzilerin, göçten kaynaklanan sorunları bulunmamaktadır.⁵⁰

46 Schulze, Kirsten E.; Stokes, Martin; Campbell, Clom; **Ortadoğu'da Azınlıklar**, Totem Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.207-211.

47 Gümüšoğlu, a.g.e., s.232.

48 Dana, Nissim; **The Druze in the Middle East: Their Faith, Leadership, Identity and Status**, Sussex Academic Press, Portland, 2003, s.12-16.

49 'Druze', **Joshua Project**, Erişim <http://joshuaproject.net/peoples.php?peo3=11620>, (28.05.2013)

50 Kassem, Lina M.; **The Construction of Druze: Druze in Israel Between State Policy and Palestinian Arab Nationalism**, University of

ORTADOĞU'DA DURZİLER

İsrail'de kimliklerdeki milliyet bölümüne Yahudilik dışında Arap, Dürzi ve Çerkez yazılmaktadır ve Dürzilerin kendilerini Arap olarak nitelendirmelerine izin verilmemektedir. Böylece esasından bir din ya da mezhep olarak kabul edilen Dürzilik, bir etnik ve ulusal bir kimliğe dönüşmüştür. Dürziler, İsrail Savunma Kuvvetlerinde de hem bireysel olarak hem de birlik düzeyinde görev almaktadır.⁵¹

Dürzilerin, İsrail'e tam anlamıyla entegre olabilmesi için İsrail devleti birtakım kültür ve din politikaları izlemiştir. Dürzilerin diğer Araplardan ve Müslümanlardan ayrılması için öncelikle kendî Dürzî dinî mahkemelerini kuran İsrail, aynı şekilde Dürzilere özgü dinî bayramlar icat etmiştir. Her yıl 25 Nisan tarihinde kutlanan Şuayb Peygamber Bayramı, bu bayramlardan bir tanesidir. Bunun yanında Dürziler için ayrıca bir bayrak yapılmıştır ve bu bayrak Dürzi evlerinde, anıtlarında İsrail bayrağı ile birlikte dalgalanmaktadır. Aynı şekilde Davut yıldızına benzer bir şekilde Dürzi yıldızı da icat edilmiş simgeler arasında yer almaktadır. İsrail devletinin Dürzileri özgün kılmak için uyguladığı politikalarından birisi de Dürzi kültür merkezi ve müzeleri kurmak olmuştur. İsrail Savunma Kuvvetlerinde çalışırken öldürülen Dürzilerin evleri de müze haline getirilerek ortak bir geçmiş inşa edilmeye çalışılmıştır. 2003 yılında ise her yıl bir günün Dürzi Askerler Günü olarak kutlanmasına İsrail devleti tarafından karar verilmiştir. İsrail'in Dürzilerin diğer toplumlarla bağlarının kopartılması için uyguladığı bir diğer politika ise Dürzilerin özerk bir eğitime sahip olmasını sağlamak olmuştur. Okullarda Arap ve Müslüman öğretmenlerin yerini daha az eğitimli olan fakat Dürzi inancını kabul etmiş öğretmenler almıştır. Bu okullarda buna paralel olarak Dürzilerin Arap olmadıklarına dair tarih kitapları okutulmuş ve böylece Dürzilerin kendilerini Arap tarihinden ve Arap kimliğinden uzak hissetmeleri sağlanmıştır. Dürzilere yönelik eğitim müfredatında; Arap dilinin ve Dürzi kültürünün öğretilmesi, İsrail ile komşularının barış içerisinde yaşaması düşüncesi, bütün vatandaşların eşit olarak paylaştığı ana vatani sevmeye duyulan bağlılık, İsrail devletine sadık olma ve İsrail'in gelişimine ve savunmasına katkı sağlama, tüm vatandaşlar arasındaki ortak ve özel çıkarlara vurgu yapma, Yahudiler ile Dürziler arasındaki iyi ilişkilerin ve Yahudi kültürünün öğretilmesi, Dürziliğin kökenlerine ve bu mezhebin mensuplarının ülkedeki diğer mezheplerin mensuplarıyla aynı kaderi paylaşacaklarına dair düşüncenin aşılmasına önem verilmiştir.⁵²

Son dönemde Dürziler, İsrail devletinden, kendilerine eşit haklar tanınmasını istemiştir. Bu amaçla Çerkez toplumuyla birlikte çeşitli protesto gösterileri de düzenlemişlerdir.

Cincinnati Press, 1998, s.64-77.

51 Lina M. Kassem, a.g.e., s.90-99.

52 Kassem; a.g.e., s.100-139.

ORTADOĞU'DA DURZİLER

SONUÇ

Ortadoğu'da yer alan kadim topluluklardan olan Dürziler, uluslararası açıdan güvenilir bir ortak olarak algılanamaktalarsa da siyasi hesaplar yapılırken her zaman göz önünde bulundurulmalıdır. Orta Doğu üzerine gelecek planları yapan her devlet, özellikle Lübnan, Suriye ve İsrail meselesinde Dürzilerin bilfiil yer aldığını hatırlamak ve buna göre politikasını belirlemek zorundadır.

ORTADOĞU'DA DURZİLER

Kaynakça

- ATLIOĞLU, Yasin; "Lübnan Siyasetinde Canbulat Ailesi", **BİLGESAM**, 14.09.2009, Erişim http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=451:luebnan-siyasetinde-canbulat-ailesi&catid=77:ortadogu-analizler&Itemid=150 (27.05.13).
- ATLIOĞLU, Yasin; "Suriye Arap Cumhuriyeti'nde Etnik ve Dini Yapı", **Haberiniz**, 28.02.2012, Erişim http://www.haberiniz.com.tr/yazilar/koseyazisi_50169Suriye_Arap_Cumhuriyetinde_Etnik_ve_Dini_Yapi.html , (04.06.2013).
- BİRDİŞLİ, F.; BERBER, M.; "Orta Doğu'da Yeni Çatışma Alanları İçinde Bir Prototip Ülke Olarak Lübnan", **II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu Tebliği**, 1-2 Ekim 2012, Kahramanmaraş.
- ÇELİK, Ümit; "İç Çatışmalar ve Dış Müdahaleler Arasında Lübnan", **History Studies**, Volume 4/1, 2012, s. 130-139.
- DALKIRAN, Sayın; "Tarih-i Cevdet'te İslam Mezhepleri II (Dürzilik ve Nusayrilik)", **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 21, Erzurum, 2003, s.201, 210.
- DANA, Nissim; **The Druze in the Middle East: Their Faith, Leadership, Identity and Status**, Sussex Academic Press, Portland, 2003, s.12-16.
- "Druze-Syria", **Joshua Project**, Erişim <http://joshuaproject.net/people-profile.php> (27.05.2013).
- 'Dürziler de Esed'den vazgeçti', **Anadolu Ajansı**, 28.07.2012.
- "Dürzi lider Canbolat: Suriye ve Hizbullah'ın yanındayım", **Zaman**, 21.01.2011, Erişim http://www.zaman.com.tr/dunya_durzi-lider-canbolat-suriye-ve-hizbullahin-yanindayim_10825_16.html, (05.06.2013)
- GREIF, Adi; "Druze and Jews", **Political and Cultural History**, Spring 2005.
- GÜMÜŞOĞLU, Hasan; **İslâm Mezhepleri Tarihi**, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2008.
- İNCETAHTACI, Abdullah; "Suriye Halkının Baas Rejimine Bakışı", **ORSAM**, 13.02.2012, Erişim <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3221> (28.05.13).
- JABBOUR, Elie N; "The History of the Druze and the Shihabi Dynasty", **Islam**, Spring 1998, Boston.
- KASSEM, Lina M.; **The Construction of Druze: Druze in Israel Between State Policy and Palestinian Arab Nationalism**, University of Cincinnati Press, 1998.
- LAPIDUS, Ira M.; **İslâm Toplulukları Tarihi: 19.Yy'dan Günümüze**, Çev: Yasin Aktay-Mevlûde Ayyıldızoğlu Aktay, Cilt: 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.
- "Lübnanlı Dürzi Lider Velid Canbolat:'Esed'i destekleyen Dürzilerin kanı mübahtır'", **Haber5**, 09.04.2013, Erişim <http://www.haber5.com/dunya/lubnanli-durzi-lider-velid-canbolatesedi-destekleyen-durzilerin-kani-mubahtir>, (05.06.2013)

ORTADOĞU'DA DURZİLER

- PIPES, Daniel; "Suriye'de Azınlık İktidarı", **Dünya ve İslam Dergisi**, Çev: Fatma Kahraman, Sayı: 4, Güz 1990.
- PROVENCE, Michael; **The Great Syrian Revolt: And the Rise of Arab Nationalism**, University of Texas Press, 2005, Texas US.
- SCHULZE, Kirsten E.; STOKES, Martin; CAMPBELL, Clom; **Ortadoğu'da Azınlıklar**, Totem Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- STOKER, Daniel W.; **Building Nations, Dividing Peoples: Israel, Syria and the Struggle for the Druze**, The American University in Cairo, Kahire.
- SÖYLEMEZ, Haşim; "Dürzi lider: 'İsrail Arap'sız, Ürdün ise Filistin olur'", Aksiyon Dergisi, 05.09.2012, Erişim [https://docs.google.com/viewer? a=v&pid=forums&srcid=MDI5NDA4MjQ2 N Dk0MzQ3NTIwMjYBMDEzMjcyO Tg1MzQwNzE3ODIyMzUBSVAwVFIUQkZINVIKATQBAXYy](https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=forums&srcid=MDI5NDA4MjQ2N Dk0MzQ3NTIwMjYBMDEzMjcyO Tg1MzQwNzE3ODIyMzUBSVAwVFIUQkZINVIKATQBAXYy) (28.05.13).
- "Suriye'de Dürzi lider hayatını kaybetti", **Yazete**, 20.12.2012, Erişim <http://www.yazete.com/dunya/suriyede-durzi-lider-hayatini-kaybetti-528478.html> (05.06.2013).
- TAN, Muzaffer; "Geçmişten Günümüze Dürzilik", **Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 2, Güz 2012.
- "Timur Canbolat: Babam Suudilerle ABD'lilerin oyununa geldi", **Yakın Doğu Haber**, 03.03.2008, Erişim http://www.ydh.com.tr/HD4600_timur-canbolat--babam-suudilerle-abdlilerin-oyununa-geldi.html (28.05.13)
- UÇAR, Murat; "Sır Dolu Bir Grup: Dürziler", **Aksiyon Dergisi**, 17.03.2001, Erişim <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-7410-34-sir-dolu-bir-grup-durziler.html> (28.05.2013).
- "Velid Canbolat: Esed'in yaptığı İsrail'den beter", **Haber 7**, 27.08.2012, Erişim <http://www.haber7.com/ortadogu/haber/918601-velid-canbolat-esedin-yaptigi-israilden-beter> (28.05.2013)